

Emmanuel Van Lierde

PAUS FRANCISCUS

De conservatieve revolutionair

Met een exclusief interview
met de paus

Inhoud

Voorwoord

7

DEEL 1

De grote kerkvernieuwer

11

DEEL 2

De behoeder van de traditie

99

DEEL 3

Niet liberaal, wel radicaal

115

DEEL 4

Interview met paus Franciscus

129

Dankwoord

143

Voorwoord

Toen Jorge Mario Bergoglio op 13 maart 2013 op het balkon van de Sint-Pietersbasiliek in Rome als nieuwe paus verscheen, was hij voor velen die daar op het plein verzameld waren of de miljoenen die aan de buis gekluisterd zaten, een nobele onbekende. Maar al snel was de hele wereld in de ban van deze eenvoudige bisschop van Rome die op mensen toestapte, die zieken en personen met beperkingen omhelsde, die gevangenen de voeten waste en die aandacht vroeg voor de armen en voor de aarde.

Het leverde paus Franciscus al snel het label op progressief te zijn in vergelijking met zijn twee voorgangers, de Pool Johannes Paulus II en de Duitser Benedictus XVI. Maar is Franciscus effectief een grote kerkhervormer en een revolutionair? Klopt dat beeld wel? Of blijft hij als puntje bij paaltje komt, toch ook een conservatieve kerkleider? Hij wist in de voorbije tien jaar de toon en de stijl aan te passen, maar is de inhoud niet dezelfde gebleven? En al wil Franciscus een nieuwe wind door de kerk laten waaien en zet de Argentijn in op noodzakelijke structurele hervormingen, toch botst ook hij op grenzen, op weerstand en op schandalen.

Dit boek belicht de prioriteiten van deze paus en maakt bij de tiende verjaardag van diens fascinerende pontificaat de balans op. Is Franciscus echt een revolutionair of betreft het een misleidende beeldvorming? Wie is Bergoglio eigenlijk? Waar staat hij voor? Laat hij in zijn kaarten kijken over welke weg hij met zijn kerk uit wil of laat hij strategisch het achterste van zijn tong niet zien? Over die vragen gaat het in dit boek. Een voor een worden puzzelstukjes aangereikt om tot de antwoorden te komen. Een eerste puzzelstuk is alvast het kennen van de grote etappes in Bergoglio's levensloop. Iemand leren kennen, begint bij die feitelijke gegevens. Daarom krijg je ze hier meteen voorgeschoteld, bij de aanvang van deze zoektocht naar wie paus Franciscus is en wat zijn prioriteiten zijn.

Jorge Mario Bergoglio werd geboren op 17 december 1936 in Buenos Aires. Hij is het oudste kind van Mario Jose Bergoglio en Regina Maria Sivori. Op Kerstmis werd hij gedoopt bij de salesianen, de congregatie van de volgelingen van Don Bosco (1815-1888). Zijn vader is afkomstig uit Portacomaro in Italië en had in 1929 de oversteek naar Argentinië gemaakt. Daar was hij als boekhouder werkzaam bij de spoorwegen. Zijn moeder Regina is in Argentinië geboren, maar haar ouders waren eveneens Italiaanse migranten. Uit het huwelijk werden naast Jorge nog twee zonen en twee dochters geboren van wie alleen nog zijn zus Maria Elena in leven was bij zijn verkiezing tot paus. Bergoglio studeerde eerst af als chemisch technicus en werkte enkele jaren in een voedsellaboratorium, alvorens naar het priesterseminarie te gaan. Een verliefdheid deed hem twifelen, maar hij koos voor zijn priesterroeping. Op 21-jarige leeftijd werd het bovenste deel van zijn rechterlong verwijderd wegens een ernstige longontsteking en drie cysten, kwalen die destijds door een gebrek aan antibiotica niet anders te behandelen waren. Naar eigen zeggen zweefde hij drie dagen tussen leven en dood. Op 11 maart 1958 trad hij in bij de jezuïeten. Er volgden studies in wijsbegeerte en theologie die onderbroken werden door een periode als leraar literatuur en psychologie aan jezuïetencolleges. Op 13 december 1969 werd hij tot priester gewijd. Vervolgens werd hij novicemeester en theologieprofessor in zijn orde en op 22 april 1973 legde hij zijn eeuwige geloften af bij de jezuïeten. Drie maanden later al werd hij provinciale overste van de orde in Argentinië. Dat zou hij blijven tot 1979. Van 1976 tot 1983 was er in Argentinië de zogenaamde Vuile Oorlog. Nadat op 24 maart 1976 presidente Isabel Perón (1931) was afgezet en ontvoerd, had Jorge Videla (1925-2013) een militaire dictatuur gevestigd. Tijdens de Vuile Oorlog die volgde, werden duizenden tegenstanders van het regime ontvoerd en vermoord. Bekend zijn de Dwaze Moeders van de Plaza de Mayo, die elke week op dat plein in Buenos Aires komen demonstreren en informatie eisen over hun verdwenen partners, familieleden en vrienden. De kerkleiders boden weinig weerstand aan het regime. Ook Bergoglio werd ervan beschuldigd in die jaren mee te heulen met het regime en zelfs medebroeders te hebben verraden, maar die aanklachten zijn weerlegd. Integendeel, het werd duidelijk dat Bergoglio geholpen heeft om mensen die gezocht werden, te helpen ontsnappen en onderduiken. Het was beslist een

moeilijke periode voor Bergoglio. Wellicht was hij te jong en te onervaren om de jezuïetenorde in zijn land al te leiden. Na zijn zesjarige ambtsperiode als provinciaal werd hij van 1980 tot 1986 rector van het jezuïetencollege in San Miguel waar hij eerder zelf had lesgegeven. Daar werd hij evenwel plots vervangen en nog meer 'de woestijn' ingestuurd. Hij verbleef een tijd in Frankfurt waar hij aan de Philosophisch-Theologische Hochschule Sankt Georgen een proefschrift over priester, theoloog en filosoof Romano Guardini (1885-1968) zou schrijven, maar dat plan werd voortijdig gestaakt. Hij werd naar Argentinië teruggedroepen om geestelijk begeleider en biechtvader te worden van de jezuïeten in Córdoba. Tijdens zijn verblijf in Duitsland raakte hij sterk onder de indruk van het schilderij 'Maria, die de knopen ontwart'. Hij zou er een sterke devotie voor ontwikkelen en een kopie van dat schilderij meenemen naar Argentinië. In 1992 werd Bergoglio hulpbisschop van Buenos Aires. Op 3 juni 1997 werd hij tot aartsbisschop-coadjutor van Buenos Aires benoemd, wat 'met recht van opvolging' betekent. Na de dood van kardinaal Antonio Quarracino op 28 februari 1998 werd Bergoglio aldus de nieuwe aartsbisschop. Drie jaar later werd hij door paus Johannes Paulus II tot kardinaal gecreëerd. Als aartsbisschop versoberde hij het bestuursgebouw van zijn bisdom en ging hij ook zelf bescheidener wonen. Hij richtte nieuwe parochies op en ijverde ervoor dat de kerk sterker aanwezig was in de sloppenwijken. Op Witte Donderdag ging hij steevast voor de voetwassing en de eucharistie naar gevangenen, ziekenhuizen, rusthuizen of sloppenwijken. Na de aanslagen van 11 september 2001 verving Bergoglio kardinaal Edward Egan (1932-2015) van New York als *relator* – de algemene verslaggever – van de bisschoppensynode. Egan wilde begrijpelijkerwijze op dat moment in New York blijven. Tijdens die synode maakte Bergoglio indruk als een man van gemeenschap en dialoog. Ook zijn nederigheid, zijn trouw aan de traditie van de kerk en zijn inzet voor sociale rechtvaardigheid bleven niet onopgemerkt. Continentaal had hij vooral een impact op de vijfde algemene vergadering van de Bisschoppenconferenties van Latijns-Amerika en de Caraïben (CELAM) in het Braziliaanse Aparecida in 2007, waar hij de eindredacteur van het slotdocument was. Daarin klonk het dat de kerk haar zending om te verkondigen opnieuw ernstig diende te nemen. Ze moest naar buiten, naar de periferieën, om daar dienstbaar in de wereld het evangelie

gestalte te geven. Zoals het kerkelijk recht voorschrijft, had Bergoglio in december 2011 bij zijn 75ste verjaardag zijn ontslag aangeboden aan paus Benedictus XVI. Hij verwachtte de benoeming van een coadjutor of de komst van een opvolger, maar daar was nog steeds geen sprake van toen Benedictus plots zijn aftreden aankondigde en Bergoglio voor de tweede keer in zijn leven aan een conclaaf zou moeten deelnemen. Hij hoopte evenwel dat kort daarna zijn emeritaat zou volgen. Het liep anders. Ondertussen is hijzelf al een decennium bisschop van Rome. In die tijd publiceerde hij drie encyclieken, vijf exhortaties en massa's andere pauselijke documenten. Hij hervormde de Romeinse Curie, hield vier bisschoppensynodes en acht kardinaalscreaties. Hij maakte ruim dertig reizen binnen Italië en veertig buitenlandse reizen. Er vonden al ruim 900 heiligverklaringen en bijna 1500 zaligverklaringen plaats, al dient gezegd dat daar vaak groepen tussen zitten die de cijfers danig omhoogjagen. Naast die markantste feiten is er sowieso een dagelijks gevulde agenda met eucharistievieringen, audiënties en toespraken. Van het wat rustiger aan doen, is er de voorbije tien jaar duidelijk geen sprake geweest.

Ziedaar enige weetjes over de levensloop van paus Franciscus, zoals ze breedvoeriger op internet te vinden zijn. Dit boek is evenwel geen biografie. De opgesomde gegevens slaan vooral op de loopbaan van Bergoglio voor hij paus werd. Deze publicatie analyseert zijn pontificaat. Elementen uit Franciscus' biografie komen maar zijdelings aan bod, voor zover die relevant zijn om hem als paus te begrijpen.

DEEL 1

De grote kerkvernieuwer

De onbekende man op het balkon

De toen 76-jarige kardinaal Jorge Mario Bergoglio kreeg op 13 maart 2013 de leiding over een zwaargehavend instituut. Heel wat katholieken schaamden zich voor hun kerk vanwege de vele dossiers van seksueel misbruik die aan het licht waren gekomen, evenals andere schandalen zoals het financiële gesjoemel in de bank van het Vaticaan – officieel het Instituut voor Religieuze Werken (IOR, www.ior.va) – of ‘Vatileaks’ waarbij vertrouwelijke documenten waren uitgelekt. Paolo Gabriele, de ‘butler’ van paus Benedictus XVI, had ze aan de Italiaanse onderzoeksjournalist Gianluigi Nuzzi doorgespeeld, wat in mei 2012 leidde tot het boek *Sua Santità (Zijne Heiligheid)*. Het typisch pauselijke *sub secreto* en de kerkelijke vertrouwelijkheid leken niet langer gegarandeerd. Benedictus was er ten eerste door geschokt en teleurgesteld. Heeft die algehele malaise meegespeeld in Benedictus’ keuze om af te treden, zelf niet meer bij machte een eind te maken aan de vele wantoestanden in de kerk? Onder meer een artikel in een van de grote Italiaanse dagbladen, *La Repubblica*, kort na de aankondiging van zijn abdicatie, wees in die richting met de kop ‘Seks en carrière: de *blackmails* in het Vaticaan achter het aftreden van Benedictus XVI’. De krant wees op diverse lobby’s vanuit bepaalde religieuze congregaties en geografische gebieden, maar ook op de *gay lobby* in de kerk. Het artikel beweerde zijn mosterd te halen uit een geheim onderzoeksrapport dat drie kardinalen van boven de 80 jaar – de Spanjaard Julián Herranz (1930), de Italiaan Salvatore De Giorgi (1930) en de Sloveen Jozef Tomko (1924-2022) – opstelden na Vatileaks. Het stelde dat de Duitse paus na het lezen van dat rapport besloot af te treden. In het interviewboek *Letzte Gespräche* met de Duitse auteur Peter Seewald uit 2016 geeft Joseph Ratzinger echter zelf als

reden dat hij geen intercontinentale reizen meer aankon, terwijl een paus erbij hoort te zijn bij de Wereldjongerendagen. En die zouden nu net in juli 2013 plaatsvinden in Rio de Janeiro. Na zijn bezoek aan Mexico en Cuba in maart 2012 had Ratzinger aangevoeld dat zulke verre reizen te veel van zijn krachten vroegen. Al in de zomer van 2012 stond zijn besluit vast om terug te treden. Dwang was er bij zijn abdicatie zeker niet in het spel, maar mogelijk had Benedictus XVI toch meerdere motieven om af te treden op 28 februari 2013. Zeker is dat hij met zijn historische ontslag het pausambt minder sacraal maakte en zo de mogelijkheid bood aan de kardinalen om bij hun pauskeuze met een verrassing van formaat voor de dag te komen. Die verrassing werd de Argentijnse aartsbisschop Bergoglio, een man die nauwelijks op de papabile-lijstjes met de grote kanshebbers voorkwam. Hij stond immers aan de vooravond van zijn pensionering als aartsbisschop van Buenos Aires en zou na het conclaaf met emeritaat gaan. Met hun keuze zorgden de kardinalen meteen voor twee primeurs: Bergoglio is de eerste paus uit Latijns-Amerika en hij is de eerste jezuïet als bisschop van Rome. Zelf voegde hij er met zijn naamkeuze een derde primeur aan toe: nooit eerder koos een paus de naam Franciscus.

Waarom werd juist deze outsider verkozen als nauwelijks iemand hem in het vizier had? Daarvoor moeten we terug naar het conclaaf van 2005. Toen prijkte Bergoglio wel op de lijstjes met papabili. Sommige hervormingsgezinde en meer progressieve kardinalen waren er destijds niet van overtuigd dat Joseph Ratzinger de ideale man was om Johannes Paulus II op te volgen. In hun zoektocht naar een geschikte tegenkandidaat kwamen ze uit bij Bergoglio, maar hij kon niet op tegen de veel bekendere Ratzinger. Als prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer kende de Duitse kardinaal bijna al zijn collega's bij naam en omgekeerd wisten zij zeker wie hij was. De Duitser sprak diverse talen en stond heel dicht bij de Poolse paus. Als deken van het kardinalencollege kon hij bovendien zeer sterk zijn stempel zetten op de gebeurtenissen. Hij leidde de uitvaart van Johannes Paulus II, hij zat de samenkomsten van de kardinalen in voorbereiding op het conclaaf voor en hij ging voor in de eucharistie *Pro Eligendo Romano Pontifice*, voor de verkiezing van een nieuwe paus, bij de aanvang van het conclaaf. Daarin hield hij een krachtige preek over de "dictatuur van het relativisme". Je kon in die dagen niet

om Ratzinger heen. Dus wanneer er gezocht werd naar continuïteit met het pontificaat van Johannes Paulus II en naar een overgangsfiguur na dat lange pausschap, dan lag de Duitser voor velen voor de hand. Een van de kardinalen hield een “geheim dagboek van het conclaaf” bij en deelde dat achteraf met de Italiaanse journalist Lucio Brunelli, die in het geopolitieke tijdschrift *Limes* erover publiceerde. Daaruit blijkt dat Ratzinger in de eerste stemronde al meteen 47 van de 115 stemmen haalde en met kop en schouders boven de andere dertig namen uitstak. Er waren echter anderen die niet slecht scoorden, waardoor duidelijk werd dat er ook een grote groep was die liever niet voor Ratzinger koos. Maar ze waren te verdeeld over wie dan het alternatief kon zijn. Bergoglio haalde in die eerste ronde 10 stemmen. In de tweede ronde haalde Ratzinger er 65 en Bergoglio 35. In de volgende ronde klom Ratzinger verder naar 72 stemmen, nog 5 te kort voor de vereiste tweederdemeerderheid. Bergoglio had er toen 40 achter zijn naam, eigenlijk voldoende om de verkiezing van Ratzinger te blokkeren. Die stemronde was een cruciaal moment in het conclaaf van 2005. Als de oppositie tegen Ratzinger doorzette, kon hij niet verkozen raken en moest wellicht als compromis naar een andere naam uitgekeken worden. Dan kon het conclaaf nog wel even aanslepen. Naar de buitenwereld toe zou dat een signaal hebben gegeven dat er onenigheid en verdeeldheid in de kerk waren. Dat besepte Bergoglio en daarom gaf hij te kennen aan de kardinalen dat hij niet de tegenstrever en de uitdager van Ratzinger wou zijn. Hij trok zich terug in het belang van de eenheid in de kerk, zei hij. In de finale vierde stemronde kreeg Ratzinger 84 stemmen achter zich en daalde Bergoglio naar 26. “Dit conclaaf leert ons dat de kerk nog niet klaar is voor een Latijns-Amerikaanse paus”, becommentarieerde kardinaal Godfried Danneels (1933-2019) destijds. In 2005 viel de morele en intellectuele superioriteit van Ratzinger niet in twijfel te trekken. Maar toen in 2013 het failliet bleek van de kerkelijke koers van Benedictus XVI en er naar een andere aanpak en stijl uitgekeken moest worden, wisten kardinalen die erbij waren tijdens het conclaaf in 2005 nog wel wie toen het alternatief was. In het vizier van de media zat de Argentijn niet, maar bij veel oudere confraters was hij geen onbekende. Van de 115 pauskiezers die in 2013 het conclaaf zouden binnengaan, waren er 48 die in 2005 al eens die eer hadden gehad. De andere 67 waren onder Benedictus XVI tot kardinaal gecreëerd en gingen de Sixtijnse Kapel binnen als novicen.

Paus Franciscus. De conservatieve revolutionair.
Emmanuel Van Lierde

© 2023 Davidsfonds / Standaard Uitgeverij nv,
Franklin Rooseveltplaats 12, 2060 Antwerpen en Emmanuel Van Lierde
Gemaakt onder licentie van Davidsfonds. 'Davidsfonds' is het geregis-
treerde merk van Davidsfonds vzw, Sluisstraat 79 bus 03.01, 3000 Leuven.

www.standaarduitgeverij.be
info@standaarduitgeverij.be

Vertegenwoordiging in Nederland:
New Book Collective, Utrecht
www.newbookcollective.com

Eerste druk februari 2023

Opmaak omslag: Buro Blikgoed
Opmaak binnenwerk: Ready2Print

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige
vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen
of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN 978 90 223 3990 9
D/2023/0034/189
NUR 740